

IX.

Városmajor, 2005. május 1.

MOST MÉG ELSZALADHATSZ

Hömpölyögtek az évek: Miután hazajöttem Münchenből, a következő tavaszon alapvizsgáztam. Németből is – Thienemann Tivadarnál. Egy szót sem mondtam németül, bár egy óra hosszat voltam bent nála. A professzor egyetlen könyvének, az Irodalomtörténeti alapfogalmak címűnek, bevezetéséről, Herder és Hegel filozófiájáról beszélgettünk. Én nem hittem Hegel fejlődéstanában, pedig a professzor mellette tette le a voksot. Beszélgetésünk alatt váltott a főúr-ról (bánati sváb volt, ahol a plébánost így címezték) a tegezésre:

– Tudod, amikor ezt írtam, én hittem benne, de most, hogy Hitler le tudja rohanni a németekkel szinte egy nyelvet beszélő németalföldieket...

S a végén még annyit mondott:

– Jól elbeszélgettünk.

Meg se győződött, hogy tudok-e egyáltalán németül? De ott volt kezében a fordításom: Schütz Antal Prohászka pályája c. könyv első 50 oldala, s rajta a lektori jelentés Häckel, a Tanuljunk könnyen, gyorsan németül szerzőjétől: Sehr gute Arbeit. Ez elég volt neki.

'40 nyarán a piarista provinciának sikerült megbuktatnia a Sebes kormányt a rendtartomány káptalanján. A káptalanra hivatalosak: a tartományfőnök és asszisztensei, továbbá az összes házfőnök, akiket ez a kormány nevezett ki. Valamint mindenegyes házunk küldötte, vokálisa (= szószólója), akiket az egyes házak tagjai választanak titkosan. Kétharmados többséggel választják az atyák a káptalanon előbb a tartományfőnököt, aztán az asszisztenseit. Ha mind a tíz ház ellenzéki vokálist választ, akkor nincs meg a hivatalban levők számára a kétharmados többség, akkor megbuknak, de ha csak egy is támogatja őket, megmaradnak hivatalukban, mert egyházi alapelv: *quieta non movere*, azaz nem kell folyton változtatgatni. Megtörtént a szavazás, mind a tíz vokális az új listára szavazott. Így nem volt meg a kétharmados többség, s az ellenzéki lista lett a győztes. Annak ellenére, hogy a hivatalban levők azt híresztelték suttogó propagandával, hogy az ellenzék jelöltjeit úgy sem erősítik majd meg Rómában. Az egyiket ezért nem, a másikat meg azért nem, stb. Az ellenzéki listát Nagypapa vezette..., akit azért nem fogadnak majd el Rómában, mert nincsen doktorátusa... Most tessék figyelni a politikai zsenialitást.

A házfőnök megkérdezi a káptalani atyákat, hogy volna-e kedvük frissen csapolt sörre Rutterschmidt-féle (híres belvárosi pék) sóskiflivel. Nagy a meleg, s még messze az ebéd. A káptalani atyáknak kedvük volt hozzá. A sörözési szünetben a házfőnök megkeresi az egyik vokálist, aki már tíz éves tanári múltra tekint vissza – íratlan szabály a Rendben, hogy tíz tanári év után lehet már belőlünk igazgató –, és kilátásba helyez neki egy házfőnök-igazgatói tisztelet. Sörözés után következik az asszisztensek megválasztása... és csodálatosképpen már csak kilenc vokális szavaz a rendszerváltó listára. Így megvan a kétharmados többség, s Nagypapa három éven keresztül azokkal az asszisztensekkel kormányozhatja provinciánkat, akiket pártja meg akart buktatni. Azt még meg tudja akadályozni, hogy a sörözés alatt pártotváltó rendtársunk igazgató legyen, de a Sebestől már kinevezett házfőnökök maradnak hivatalban. A provincia levonja ebből a tanulságot. Három év múlva csak egészen fiatalokra szavazunk, akiknek nem lehet a sörözési szünetben igazgatót felkínálni. Három év múlva már én is szavazok, s Meskó Lalit választjuk Saújhelyen vokálisnak, akit csak hét éve szenteltek..., azaz mint igazgatóságra alkalmatlant.

Augusztus 27-én, Rendalapítónk ünnepén van minden évben az ötödévesek ünnepélyes fogadalomtétele. A noviciátus végén egyszerű fogadalmat teszünk, mely három évre szól, az ünnepélyes fogadalom pedig már végérvényes, halálíg szól. Nagypapa annak az örömére, hogy tartományfőnök lett, két héttel később, szeptember 12-én, Szűz Mária szent nevének ünnepén ünnepélyes fogadalomra bocsátja a következő évfolyamot is, azaz a miénket.

Akik letették már az ünnepélyes fogadalmat, megkaphatják sorban a papság, az egyházi rend, a hatodik szentség különböző fokozatait. A II. Vatikáni Zsinatig a papságot hat fokozat előzte meg. Előbb a kisebb rendeket vettük fel: akolitus, lektor, exorcista, osztiárius. Le lehet fordítani őket: követő, olvasó, ördögűző, ajtónálló. De e szentelések erejében semmit sem csináltunk olyat, amit korábban ne tettünk volna: ministráltunk, asszisztáltunk az ünnepi miséken. A következő fokozat volt a szubdiakónátus. Ez már képesített arra, hogy az ünnepi miséken ne csak karinget ölthessünk, hanem felvehessük a miseruhaszerű dalmatikát is. Végül az utolsóelőtti fokozat volt a diakonátus. Ehhez egyfelől meg kellett ígérnünk a püspöknek a nőtlenséget, amire mi, szerzetesek már ünnepélyes fogadalmat is tettünk, másfelől: áldoztathatunk és prédikálhatunk is. Ezt követte csak az igazi papszentelés, melynek erejében majd misézhetünk, gyóntathatunk is.

Közben meg folyik a második világháború. Az alattunk levő évfolyam Tóth Tiborja dúltan érkezik ebédre. Tanulnia kellene alapvizsgára és képtelen rá, mert hallgatnia kell a híreket: Hitler hogy rohanja le Franciaországot, meg hogyan tör előre Moszkva és Szentpétervár felé. Csunya (= Csányi László), Tóth Tibor évfolyamtársa, próbálja csitítani:

– Üzend meg annak a hülye Hitlernek, hogy hagyja már abba, mert neked alapvizsgáznod kell.

Ünnepélyes fogadalmat tett rendtagnak provinciánkban napi fél liter bor jár. Két és fél deci ebédre, ugyanennyi vacsorára. A házfőnök bejelenti a háborús gazdálkodást.. tudatja velünk a rendkormány határozatát: leszállítja az adagot másfél-másfél decire. Műiltakozás:

– Mi fél literre tettünk fogadalmat.

'40 őszén megszületik a második bécsi döntés: fél Erdély hazajön. Gerencsér Pistát áthelyezik Kolozsvárra, aki a tanév végére meghív a kolozsvári piarista gimnázium regös cserkészeihez, és én a vakáció felét, egy boldog hónapot töltök Erdélyben. Először Erdélyben, 1941 nyarán és huszonnégy évesen. Felkészülünk a regös-útra a kalotaszegi Kisbácsán (mára már beolvadt a közel félmillió Kolozsvárba) egy cserkésztiszti táborban, majd a Kolozsvár-sétatéri színházban meghallgatunk egy bárót (a Gulagon verik majd hamarosan agyon, s egyik fiával – volt belőlük vagy hat – majd a Gyűjtő fogházban találkozom tíz esztendő múltán), s már mehetünk is a háromhetes regös-útra – a szórványba, lelket önteni a magyarságba.

A IX. hadtest támogatja a regös utat. FÉG-puskákat kapnak majd a regösök, hogy a falvak népének lövészeti gyakorlattal is szolgálhassanak. Előkerül ennek kapcsán egy emlékezetes és kínos történet. A levették vagy cserkészek gyakorlatozás közben valahol bele találtak lőni egy elhagyottnak látszó kunyhóba. Nem volt elhagyott, s meghalt benne egy román öregasszony. Elhangzik a szó:

– Nos, egy román öregasszonnyal kevesebb van.

Sandriánus (Karácsony Sándor nevelte) reformátusok is ülnek a kisbácsi táborban, akik hallottak már valamit tőle a Hegyibeszédről, s felhördülnek. Egy pap pedig Aquinói Szent Tamásról beszél, aki ismeri a bosszúállás jogát (ius vindicationis), s mondja, hogy ő a teológiai doktor.

– Az lehet, de Jézus nem ezt tanította, és nem ismerte ezt a jogot.

A színházban meg arról hallunk, hogy a gyűlölet nagyobb erő, mint a szeretet, mert ha a szónok elmondja fiainak, hogy mi mindent csináltak vele a románok az elmúlt húsz esztendőben, ettől lesznek azok acélos magyarok. Hallgatok Kisbácsán is, a színházban is. Miért? Nem tudom. Mit nem tudok? Azt, hogy mi közöm van nekem a magyarok, és mi közöm van Jézus ügyéhez. Nem tudom vagy csak hallgatok? Aztán mégis megtáltosodom később, a regös úton.

A rám bízott 16 esztendőös regösöknek s nekem román többségű faluba visz az utunk, s gyakorolják a nótát, amellyel majd bevonulnak a faluba:

– Mert a Horthy lova lába térdig / jár az oláh vérbe...

Leállítom őket:

– Ezt nem énekeljük.

Védik magukat:

– Ezt kell énekelnünk, hogy féljenek tőlünk.

Nem engedek, mire ők laposan néznek rám, s elhagyja a szó ajkukat:

– A tanár úr nem magyar!!!

Talán ez is hozzásegített, hogy megértsem nem is olyan sokára a szót: Szeressétek ellenségeiteket! Útja van annak, amíg le tudunk vetni magunkról egy ki tudja, mily régi, hány ezer esztendőn keresztül rögződő állatiságot: a tömeggyilkosságot a hazáért.

Következik a negyedik év az egyetemen, s a végén a négy év legkomolyabb erőpróbája: négy vizsga. Thienemannnál és Horváth Jánosnál két évvel korábban már alapvizsgáztam, irodalomból. Thienemannal majd elbeszélgetünk, s Horváth Jánosnál minden elképzelhetőre felelni tudok. Már amit ő egy negyedévestől kérdez. Zsirainál vizsgázom magyar nyelvtudományból. Ettől egy kicsit félek. De szerencsém van: a nyelvtörténetet tudottnak veszi, mert összes tudományomat elmondtam az írásbelin: kimásoltam a tudnivalókat egy mindenről eligazító kiskönyvből, mely meglapult reverendám zsebében. Csak rokonainkról kérdez, meg az általam választott finn nyelvet kéri számon.

De hát ott volt a negyedik vizsga: Schwartznál – az indogermán nyelvészetből. A négy évet végigügyeskedtem. Összesen egyszer kollokváltam belőle, s most nyolc félév jegyzetanyagát kellene beemelnem. Kilenc hetet szántam tanulásra napi három órában. Amikor hozzáfogtam, megtudom, hogy három héttel előbbre rakták vizsgám dátumát, s csak hat hetem van. Azt csináltam, hogy nyolcad ívnyi papírdarabkákra bolhabetűkkel kiírtam a nyolc félév lényegi anyagát. Mire ezzel elkészültem, csak három napom maradt már. Két napot azzal töltöttem, hogy a lényeg leglényegét piros tintával aláhúztam a nyolcad íveken. Az utolsó napon pedig azzal, hogy újraolvastam azt, amit aláhúztam, a leglényegét. S következett a vizsga.

Schwartz Elemér tisztában volt velem. Az egyetlen kollokviumomon is beszélt az ifjú titánokról. Már várt. Most a kezébe kerülök. Jó két óra hosszát tartott a vizsga. De nem voltam egyedül. Mellettem volt még négy leány a legbuzgóbb Schwartz-tanítványokból. Schwartz csak a leglényegét kérdezte. A lányok tördelték kezüket-eszüket és sírtak. Én meg vágtam a leglényegét. A vizsga második felére megnyugodtam, s elgondolkodtam, mint aki már ott sem volt. A lányok megint csődöltek, s odakérdez a professzor hozzám. Nem figyeltem, meg kell tudakolnom, hogy miről is van szó.

– Bulányi úr, ne játssza meg az unalmast!

Aztán a vizsga vége felé tett még egy kísérletet velem. Már alapvizsgára is kellett ismerni a gót nyelvet, de én nem alapvizsgáztam nála. Azt látta, hogy nyelvtörténetileg rendben vagyok a germán nyelvfejlődés gót szakaszával is, de hogy feltegyem az i-re a pontot, kért tőlem egy gót mondatot. Gyönyörű gót szövegek maradtak ránk, mert egy gót ariánus püspök, Wulfila, már a negyedik század második felében lefordította gótra az egész Bibliát. Hátha el tudtam volna gótul mondani például a Miatyánkot, vagy legalább annak egy mondatát, akkor fényesen koronáztam volna meg vizsgám, de hát ez nem fért bele a leglényegbe. Semmi baj! Összeraktam helyette a gót nyelvtan névelő-főnév-melléknév-ige paradigmáiból egy csinos kis gót mondatot. Ekkor lecsapott rám:

– Látja Bulányi úr, ez az a banánhéj, amin elcsúszott.

Csak dicséretes lett ennek következtében teljesítményem, s nem kitűnő, De most 63 esztendő után pótlom, amit akkor elmulasztottam: Atta unser, pu in himinam, weihnai namo pein. Aki tud egy kicsit németül, felfedezheti benne a Vater unser, du in Himmel... stb.

szavakat. De akkor nem mentem vissza a rendházba gót mondatot keresni, hanem bementem a Dorottya utcai Községi Takarékbba megmondani apámnak, hogy elvégeztem a bölcészetet, ő meg végigvitt a főnökein, hogy eldicsekedjék: diplomás lett hét gyerekéből az egyik. 49. évében volt csak akkor apám. Ilyen dicsekvőek a fiatalok.

A következő évben már nincs számomra Erdély. Belépünk a háborúba. Munkaszolgálatosok s a második hadsereg menetel az ukrán síkon a Volga felé. Minket is hív a haza: a '18-19-ben született teológusok is bevonulnak. Tábori lelkészi tanfolyamra, azaz fegyver nélküli szolgálatra, egészségügyi honvédnek. Magam Szeged-Felsővárosba, a Tunyogi gimnáziumból átalakított laktanyába. Ferenc Jóska még nem csinált ilyet. Kért papot a püspöktől, s felvarrtak a reverendájára három arany pertlit, s kész is volt a regimentspáter. Horthynak sem kellett több. Minden kiképzés nélkül varratta fel a két arany pertlit: legyen csak főhadnagy a páter, nem kapitány.

A mondott napon s órában ott állunk kofferunkkal a Tunyogi udvarán. Vagy százan. Szerzetesnövendékek, egyházmegyés kispapok, protestáns teológusok. Állunk és várunk. Hamarosan megismerkedünk Ottlik regényének – Iskola a határon – levegőjével, mert megjelenik az udvar végiben egy szakaszvezető. Elcsendesedünk. Ő meg elkiáltja magát:

–Utánam!

Mi meg állunk, s megkérdezzük tőle csendesen, hogy hová. Ami erre következett, nem volt mindennapi. Szegény szakaszvezető elordította magát:

– Ha én egyszer azt mondom, hogy utánam... s dőlt belőle az áldás. Őt erre nevelték. Nem is bírt bennünket sokáig, mert nekünk volt módunk panaszra menni a regimentspáterhez. Le is váltották szegényt. Bennünket meg délelőttönként rábíztak egy póttartalékos zászlósra, egy fiatal tanítóra, aki már tudott kezelni bennünket. A reggeli ébresztő, mosakodás, sorakozó, reggelizés, körletrend után újra sorakozó, s indulás a gyakorlótérre. Keresztül a városon. Nótázással:

– Százados úr seje-haj... letekint a bakára... Ugye fiúk, szép élet a katonaélet, csak az a baj seje-haj...

Megérkezünk a gyakorlótérre: pihenj, oszolj. Negyed óra múlva sorakozó, s elkezdődnek az alaki gyakorlatok. Jobbra át, balra át, hátraarc, menetszázad indulj, futólépés, jobbra kanyarodva, balra kanyarodva... pihenj, oszolj! Aztán megint előlről, amíg 11 óra nem lesz, s ugyancsak nótázással bevonulunk a laktanyába, Ebéd és pihenő, s majd délután kezdődik a kiképzés második fele. Egy viszonylag fiatal, a szemináriumban kispapneveléssel megbízott, s most századosi rangban levő pap okít bennünket, milyen is a jó tábori lelkész. Egy ismétlődő mondata maradt meg fejemben:

– És akkor még mindig nem mész a tisztekkel sörözni a kantinban, hanem... s mondta, mondta, hogy mit kell csinálnunk majd a bakákkal, hogy bánatukban föl ne akasszák magukat, mert ott kellett hagyniok családot, munkát, szeretőt.

Hét végen járt a kimenő. Szegeden volt piarista rendház. Áttettük székhelyünket oda, s élveztük a házfőnök, Csonka Miska bácsi szeretetét s a rendház kényelmét, no meg vasárnapi ebédjét is. Estére meg mehettünk vissza a laktanyába. Mondjam-e, hogy délelőtt misére is mentünk? Megkerestük a Dómban az ott szolgáló fiatal papokat. Örömmel fogadtak bennünket. Amikor megvallottuk, hogy már diakónusok vagyunk, azonnal felkínálták, hogy prédikálhatunk ám, a vasárnap délelőtti nagymisén. Én vállalkoztam rá. Mit mondtam, mit nem, természetesen nem emlékszem már rá. De örülök, hogy elvállaltam. Nem tudtam, hogy egyházi pályafutásom csúcsára értem ezzel. Soha nem volt módom az azóta eltelt 63 esztendőben püspöki székesegyházban prédikálni.

Szomorú sorsunkról értesítettük pesti prefektusunkat is. Hogy Nagypapa tartományfőnök lett, őrségváltást idézett elő a Kalazantinumban. Náci bácsi, aki a morált tanította nekünk, lett az igazgató, s Albert István a prefektus. A korábbi prefektust Jóska bácsinak neveztük. Albert

soha sem jutott erre a rangra. Ő csak az Albert volt. De elpanaszoltuk neki regruta sorsunk viszontagságait. Mire Ő:

– Legalább jobban meg tudják becsülni a kalazantinumi nevelést...

Csak ezt ne mondta volna szegény. A zupás őrmester stílusát kell viszonyítási pontnak választanunk ahhoz, hogy megbecsülhessük azt, amit a rendben kapunk? Milyen is volt ez a kalazantinumi nevelés? Juhász Miki az egyetem teológiai fakultását látogatta, mert hittanárnak készült, s belelátott a Központi Papnevelő Intézet életébe. A miénket összehasonlíthatatlanul különbnek gondoltam. A Központiban felszabdalták a kispapok idejét. A Kalazantinum ezt nem tette. Reggel 7,55-kor kicsöngettek a reggeli teológia-óra után, s 13,20-ig úgy osztottuk be az időnket, ahogy akartuk. Akkor mentük ebédelni, majd adorációra a kápolnában. 14,00-tól 19.15-ig, az esti teológia-óráig, megint szabadok voltunk. Utána összejövetel, vacsora, szabadidő, majd 21,15-kor kompletórium a kápolnában. 21,30 után szilencium, s megint szabadok voltunk lefekvésig. Prefektusi engedéllyel 22, 30-ig fent is maradhattunk. Eltem vele. Napi 11 és fél órát azt csináltam, amit akartam. Nagykorúakként kezeltek bennünket.

Sérelmeink persze voltak: továbbszolgáló diákokként kezelnek bennünket... Az egyetemen tisztelendő urak voltunk professzoraink számára, a Kalazantinumban pedig csak a vezetéknevünkön szólítottak minket, mint tanáraink az iskolában, diákkorunkban. Ezt hidegnek is, lekezelőnek is éreztük. Még jó, hogy nem tegeztek, hanem magáztak minket. Mi meg tanár, prefektus, igazgató úrnak szólítottuk őket, pedig nemegyszer tíz évvel sem voltak idősebbek nálunk. Juhász Miki '49-ben visszakerült a Kalazantinumba spirituálisnak, előljárónak. Keresztnevükön, becenevükön szólította a kispapokat, azok meg atyázták őt – magázás, illetőleg – részükről – tetszikelés mellett. Így orvosolta növendékkorunknak ezt a sirámát.

Aranyat értek Nagypapa összejövetelei. Mindenről tájékoztatott bennünket: az élet apró dolgairól, a nagyvilág eseményeiről is. Ugyanezt csinálta óráin is: övé volt az egyháztörténelem-tanszék. Katolikus volt, de viszonylag nagy-nagy nyitottsággal, felekezeti elfogultság nélkül. Egy rossz szót nem mondott a protestánsokról a hat év alatt. Nem volt zsidózás, svábozás sem. Schütz Antal volt a legnagyobb tekintély számára, mindig így beszélt róla a Pater. Amikor egyik rendtársunk a nagykárolyi újságban mondott valami olyasmit, hogy a zsidóknak ugyan fáj-e, amikor a keresztényekkel ez és ez történt (mondott valami magyar sirámot), s a nuncius telefonon odaszólt neki emiatt, a Pater kiegyensúlyozó válaszát idézte: Persze, a jó nunciusnak nem lehet megmagyarázni... a nem tudom mit. Járt a Kalazantinumnak napilap is, tájékozódhattunk. Amikor Nagy Töhötöm eljött a Diákszövetségbe előadást tartani a KALOTról, s forradalmárnak mondta Jézust:

– Már megbocsásson a világ, Jézus nem volt forradalmár! – kommentálta szavait Nagypapa. Életszaga volt mindannak, amit mondott, persze a kor általános felfogásának, osztályhelyzetünknek megfelelően. Nevelt bennünket:

– Ha magukat felszentelik, nem mer maguknak többet megmondani senki semmit. Most még én igen. Ha nem hozzák azonnal ebédkor-vacsorakor a tálakat, nem kell feltétlenül paprikát, sőt szórni egy darab kenyérre...

Ennek meg az lett a hatása, hogy kipróbálta a szórást, aki most hallott először erről a műveletről. Én is. Csengetésre azonnal indulni kellett. Egy perc alatt össze kellett jönnie a hatvan kispapnak, az előljáróknak is. Náci bácsira időnként várni kellett, ha ő imádkoztatott miket. Nagypapára soha. Egy alkalommal szóvá is tette Helyes Lacinak, aki akkor már ötödéves, ünnepélyes fogadalmas volt, hogy utoljára érkezett. Mire Laci:

– Igazgató úr, valakinek utoljára is kell érkezni!

Összejöveteli téma lett belőle:

– Ne rezonírozzanak! Igaz, hogy valakinek utolsónak is kell érkeznie, de azért...

Amikor tartományfőnökké lett Nagypapa, nem volt, aki folytassa az összejövétel-tartást. Megpróbálkozott vele egyik fiatal előjárónk. Nem írom ide a nevét, mert később elhagyta a rendet, megnősült. Nem sikerült neki a feladatot megoldania, Azt hitte, hogy belophatja szívünkbe magát azzal, hogyha személyes sérelmeiről beszél: hogyan törlik beléje egyes rendtársai sáros csizmájukat. A Kalazantinumnak se kellett több. Megszületett körünkben az adoma:

– Két inas beszélget, s az egyik mondja a másiknak. Nem győzöm kikefélni a X. tanár úr reverendáját, mert a rendtársak mindig beléje törlik sáros csizmájukat.

Hiába tegeződött össze a szentelés előtt levő kurzussal, akikkel még együtt volt öt évvel korábban növendékként a Kalazantinumban, amikor hatodéves volt. At kellett venni Náci bácsinak az összejövetelek tartását. Neki sem sikerült. Lassan elhalt ez a szín az életünkben. Egyéniség kellett hozzá, hogy heti öt alkalommal szóval tudjon tartani valaki hatvan huszonévest. Tárgy nélkül, pusztán egyéniségének gazdagságából. A Nagypapáé ilyen volt.

Volt egy fél óránk vacsora után. Akármire felhasználhattuk: Szabad fórumra, éneklésre. Ez utóbbit kispaptársunk a felettünk levő kurzusból, Darvasy Misi rendezte. Hetenként egyszer a zeneteremben odaült a zongora mellé, s játszott, amiket Kodályék összegyűjtöttek, és sorban kiadták kislevelekben, melyek elseje volt a 101 magyar népdal. Az lett az eredménye, hogy máig is tudok annyi népdalt, hogy egy éjszakát végig tudnék ma is nótázni, ha bírnék még egy egész éjszaka fennmaradni.

Amikor bekerültem a Kalazantinumba, Rómába helyezték liturgia tanárunkat, s egy ötödéves vette át tárgyát: Medvigy Miska. Csupa mosoly, bábajos egyéniséget örökölt szüleitől. Elmondta nekünk az asszisztálás főszabályát:

– Amíg nincs vége a misének, nem szabad kimenni a templomból.

Valamelyik kispapunk, az előző évfolyamok valamelyikéből, összeveszett a miséző káplánnal az egyik budapesti templomban, s faképnél hagyott mise közben oltárt, templomot, káplánt.

A szabadfórum meg Gerencsér Pista távoztával rám maradt, s új nevet is adtunk neki: Szellemi nyomorenyhítő akció. S mondtam, mondtam, mit ír Németh László. Akkoriban ő volt a prófétám.

Hatott reánk a bennünket körülvevő világ is, s amikor kötelező lett a légi támadások veszélye miatt az elsötétítés, és sötétségbe borultak a folyosók, szabad csapatost játszottunk. Levettük cingulusunkat, s a folyosó egy pontján kifeszítettük, s a sötétben óvatlanul belesétálót körbe tekertük vele, megragadtuk, bevittük szobájába és a szekrénye tetejére tettük. Ott szónokolnia kellett valamit, aztán lejöhetett. Volt, aki partner volt, és szónokolt. Mások dühöngtek miatta, nem szónokoltak, s mi nem engedték le, ott kellett feküdnie a poros szekrényen, s megvolt a véleménye kaszárnyatempónkról. Az előjárók nem vettek tudomást róla, őket nem tekertük be.

Elkövetkezett az utolsó évem a Kalazantinumban. '42 őszén Gerencsér Pista hazajött a Don mellől, ahol hadtestvezető lelkész volt a IX., az erdélyi hadtest szolgálatában. Készült vissza, s kapacitált engem is, hogy menjek ki vele. Elmondta, hogy nagyszabású játékokat lehet rendezni a katonákkal azok szórakoztatására: népdal, népballada, népi játékok, melyekkel tele volt a Márton Áron védnöksége mellett működő Erdélyi iskola című folyóirat, melynek Pista is lelkes cikkírója volt. Ráálltam, s mondtam neki, hogy beszéljen az előjárókkal, én megyek. Ő sem tudott már visszamenni: november végén bezárult Sztálingrádnál a gyűrű a német csapatok körül. Elpusztult sokszázezer magyar a Don-kanyarban. Felírnám nevüket egy emlékezési táblára: akkor is, ha munkaszolgálatosok voltak, akkor is, ha nem. Ha tudnám, felírnám emléktáblára azoknak a nevét is, akiket a 15.-17. században a törökök elhurcoltak Kelet rabszolgapiacaira. Apró betűkkel is kitelnék velük egy köztemetőnyi Nemzeti Gyászpark. Mennyi lehetett a számuk? Egy vagy több millió? Szekfü írja a Magyar történetben, hogy a Balkánon utazók a 16. században mindenféle csak magyar szót hallottak.

Álomvilágban éltünk. Trianon végső revíziójáról álmodtunk.

Közben meg az történt, hogy Rögös Jóska, a 42. évében járó saújhelyi német szakos piarista szívbetegsége válságosra fordult, ki kellett venni őt a munkából, és szükség volt helyette a második félévre egy német szakos piaristára. Ezért a rendkormány úgy döntött, hogy egy fél évvel hamarabb szentelnek fel. Még az őszi félévet lehallgatom otthon s az egyetemi tanárképzőn, és májusban visszajövök majd letenni a vizsgát az egyetemen filozófiából, a pedagógiából az egyetemi tanárképzőben, odahaza meg pasztorálisból.

Külön szobát kaptam az utolsó évre. A doktori értekezésemmel megakadván, mint gyakorló tanár az iskolára koncentráltam. Látogattam egyik öcsém osztályát Teller tanár úr német óráin, s a VII/a osztályban tanítottam is: magyar irodalmat. Egyik tanítványomból öregségére budaörsi plébános lett, s az ottani bokortagoknak emlegette óráimat, melyek megfogták őt és társait. És készültem szentelésemre.

December elején bejön egy reggel egyik előljáróm a szobámba, s mondja, hogy látogatóm van, menjek ki hozzá a klauzúrán kívüli fogadószobába. Érettségire készülő Livia húgomat találom ott, aki mondja a Jób-hírt: Ágoston öcsémet elütötte reggel a HÉV, ahogy jöttek be Mátyásföldről. Ment, ment csak maga elé nézett, és elütötte a szerelvény. Azonnal meghalt. Jöjjenek ki Anyukához. Engedélyt kérek és megyek. Anyám magába roskadva ül egy fotójben, odamegyek hozzá, fogdossa, csipkedi arcomat, s mondja:

– Te ehhez mit szólsz? Te ehhez mit szólsz?

Visszajövök a rendházba, megtartom az órát, s a fiúk, aki tudják már a hírt, néznek. Tanítom az anyagom. Más a munka, és más a magánnyavalya. Ágoston állította össze az első misémre meghívandók címjegyzékét. Ennek az alapján küldjük most ki az értesítést az ő temetéséről. A hittanára temeti. Nehéz dolga van. S mondja:

– Ki tudja, mitől mentette meg halálával Isten?

Bizony, 16 éves volt. Vitték volna két év múlva nyugatra leventeként a nyilas uralom idején, mint annyi kortársát!

Nem emlékszem, hogyan volt a szentelés előtti lelkigyakorlatom. Magára a szentelésre emlékszem, ahogy ott feküdtem az oltár előtt, a lépcsőre hajtott fejjel, s az motoszkált bennem: Most még elszaladhatsz! Mért akartam volna? Fiatal voltam, azokban a napokban töltöttem be 24. évemet, s tudtam, ha maradok, nem hátrálok. Nagy volt a tét: az egész életre szólt a celibátus.

A szentelés január 31-én volt, az első misém pedig február elsején. Az első papi áldásomkor osztogatott képecskékre a napi miséből választottam szöveget. Ezt:

– Én pedig ne dicsekedjem másban, mint a mi Urunk keresztjében, akiben nekem keresztre feszült a világ, s én a világnak.

Ott szenteltek, ott mondtam az első misémet, ahol majd közel hatvan esztendő múltán mondhatom részben megszégyenítő, részben rehabilitációs misémet. Visszafogadtak. Nem felejttem szónokom szavait: én jót akartam. De kivettem egy téglát az épületből... Ott ültem az oltárnál és hallgatnom kellett... Áldott légy, Uram, hogy adtál erőt a kivevéshez, meg ennek a prédikációnak az elviseléséhez is! De ez már más történet, 55 esztendő utáni...

Másnap Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe volt. Mátyásföldön is mondtam még egy újmisémet, s aztán február harmadikán: irány Sátoraljaújhely. A vasútállomáson egylovas hintóval várt az ottani igazgató. Mire befutott a kocsí a rendházba, már el is mondta beosztásom: heti 12 órában tanítok, s én leszek a cserkészek parancsnoka. Vizsgáimra nem tanultam. Korniss Gyulánál vizsgáztam pedagógiából. Gondos kezek összeállították azt a száz kérdést, amit a vizsgákon kérdezni szokott. Brandenstein Béla bárónak pedig nyolc féléven keresztül szorgalmas hallgatója voltam: értettem a filozófiáját. Sétagalop volt mind a két vizsga. Egy nap jöttem, másnap pedig mentem vissza. Közeledett a tanév vége. Hatvan gyereket vittem két hétre táborozni a Szuha völgyébe. Mesés táj volt. Hatvan esztendő múltán, a Tokaji Bokor-nagyábró után, újra meglátogattam: üdülő város állt már a helyén.

Nyáron pedig hat válogatott legénnyel elmentem Székelyföldre három hétre, magyarságba fürödni. Kolozsváron keresztül Maroshévízig vonattal, onnan pedig kerékpárral mentünk. Visszafelé talán Székelykocsárdnál szálltunk vonatra, s Nagykárolyon keresztül jöttünk haza. A fiúk mentek tovább, én meg leszálltam megnézni az ottani piaristákat. Nyár vége volt. Megjött már a rendkormánytól a status domus: benne van, hogy ki hol tanít jövőre. Megtudtam tőlük, hogy saújhelyi pályafutásomnak vége. Szeptembertől már Tatán tanítok. Örökömbe pedig Juhász Miki érkezik Sátoraljaújhelybe. Könnyű szívvel mentem vissza és csomagoltam, hogy augusztus 26-ára megérkezzem Tatára.

Ezzel befejeződtek a növendék évek. S üzenem könyvem megrendelőjének: így készült el, hét év alatt Horthy Magyarországon egy pap. Legalábbis a piaristáknál. Vagy szűkítve: az én esetemben.